

Бошко СУВАЈЦИЋ
Снежана КУТРИЧКИ

ПОГОВОР

Из мрачног колоплета смрти, страсти и злочина о којима говоре осталии текстови, изводи нас драма Милана Јелића. *Ванцаџе* су један од Јелићевих „раних“ радова, које су игране у Омладинском позоришту „Сусрет“, уз *Хоћу да будем кромџир*, или пак *Сећање на Албинионија*, играно у Академском позоришту, док су *Јелисаветини љубавни јади* извођени у Атељеу 212. У облику љупког дијалога између Лепосаве, Братислава и Србислава дат је бекетовски образац драмске игре уз живу динамику смењивања нонсенсних сцена, апсурдних колико и (само)разумљивих:

ЛЕПА: Помоћ! Манијаци ме даве. Осећам да губим дах. Дајте ми парче хартије за тестамент.

БАТА: Шта имате да оставите наследницима?

ЛЕПА: Две олињале мачке, збирку лептира и дресиране буве које певају у хору.

СРБА: Штета што немате акваријум.

БАТА: Да имате крила од крокодила, пријавио бих се за вашег јединог наследника.

Посебан квалитет тексту даје присуство елемената црног хумора:

ЛЕПА: Јесте, благо њему. Он бар нешто доживљава. Пада, грчи се, пена му избија на уста. Код мене је све монотono.

СРБА: Претпостављам да вам је жао због овог случаја.

ЛЕПА: Мислите за овај напад епилепсије приликом церемоније венчања.

СРБА: Да, баш то.

ЛЕПА: Било је забавно. Али како да га освестимо.

СРБА: Забијањем ексера у нокте ногу.

ЛЕПА: То ће га убити.

СРБА: Док Братислав доле у грчу лежи, морам вам саопштити истину.

ЛЕПА: Горим од нестрпљења да чујем.

СРБА: Братислав ми је пријатељ али не могу лагати свет, зар не?

ЛЕПА: Свакако. Наставите.

СРБА: Братислав се претвара у жену.

Између два мушкарца и једне жене који живе у парку, спавају на клупи, хране се отпаcima и воде бекетовски бесмислене разговоре развија се однос који би се могао назвати пријатељством. На лак, црнохуморан начин, у врцавом дијалогу, истакнут је (бе)смисао људских односа, уз необавезна размишљања о моралу, о великој и дубокој тајни живота, о питањима личне слободе. Све ствари у Јелићевом тексту губе своје обресе и пре него што се навикнемо на њих постају нешто друго. Муња се претвара у омуњани громобран, мушкарац у жену, жена у мушкарца и сл. Јунаци долазе до закључка да је живот само привид, илузија, сан, а једину аутентичну стварност у историји цивилизације заступа она клупа у парку која може пружити починак уморноме и предаха невољноме. У жовијалном духу истинског (не)разумевања протичу међусобна спорења и вербална надигравања јунака, њихове комичне љубавне несугласице, којима откривају духовну чамотињу која их притиска. Клошарење је у овој Јелићевој драмској минијатури интелектуална трошарина речи, суптилно странчарење душа. Допадљиво, црнохуморно, и сценично.

Породична драма *Секс за ѿнећии* драмског писца Драгане Абрамовић написана у форми „добро скројеног комада“, представља трагичну судбину данашње породице тј. онога што је од некадашње традиционално бројне породице остало (мајке и ћерке) јер породично је на Балкану судећи по свекодневним написима у штампи постало готово без изузетка синоним за трагично. Дешавања у драми су само појачан мукли фон и рефлекс беспризорно суровог империјалног система пројектованог на нашу свакодневицу у којој су њени протагонисти принуђени да живе изван координатног система истинских вредности, у материјалној оскудици и без перспективе. У распону између потребе за припадањем заједници и цепањем од ње инспиришући се савременим концептом у ком се појединац осамљује у жељи да се одбрани али и ојача настаје и одиграва се ова породична драма. Притиснута последицама, локалним економским али и осталим неолибералним механизмима као инструментима глобалистичког светског поретка, отевши се неповратно превазиђеном традицијском моделу, српска се породица у свом несналажењу изван утабаних стаза у драми *Секс за ѿнећии* уситњава до потпуног нестајања.

Главни протагонисти драме иако свеснији, од својих родитеља, стварности у којој живе не успевају да јој умакну. Опхрвани безнађем у потрази за испуњењем и сврсисходношћу, они се у својој неодлучности наизменично опредељују између индивидуалности и потребе за припадањем и постајући трагични хероји, јунаци егзистенцијалистичког модела и протагонисти свести да сви живимо на ивици смисла али и живота самог.

- АНА: Идем ја, идем. Погледам лево – празно. Погледам десно – празно. Идем даље. Ни брзо, ни полако. Онако – средње. Испред мене дрво. Обиђем га. Покушам да га ишчупам – ништа. Пођем назад од напред. Погледам лево – ништа ; ни пуно ни празно онако – средње, погледам десно – ништа; ни пуно ни празно, онако – средње. Станем, и размишљам. Да ли да наставим назад, или да се вратим напред.
- БАНЕ: Ти би у шаху била једино коњ.
- АНА: Кобила. Баш те давим.
- БАНЕ: Не, мало си досадна, и логореична, у ствари, ти си као нагазна мина. Покушаћу да те демонтирам.
- АНА: Не верујем да ћеш успети.
- БАНЕ: Већ сам успео до пола.
- АНА: Сањај. Сада бих волела да смо на неком топлом острву у океану, да пијемо коктеле са оним дебилним кишобранчићима, и да једемо пуно тропског воћа. Желела бих да смо било где, само не овде.
- БАНЕ: Ево ти, дуну, осетићеш се безбрижније.
- АНА: Нећу вештачки да се осећам безбрижније, хоћу да живим другачије.
- БАНЕ: Дај ми руку. Волим те малецка, зар не качиш, пуно те волим.
- АНА: Како ме ти волиш, кад ја не волим себе?
- БАНЕ: Ја те другачије видим. Хајде да се мазимо.
- Унутар себе и узајамно јунаци и уједно трагични ликови (у овом случају мајка и ћерка) преиспитују сопствену кривицу
- МАРА: Какви ти, ја сам крива, али зашто морам да платим сваку несмотреност? Дежурна сам двадесет и четири часа да ми нешто не промакне, и опет погрешим. Зар ми није већ довољно тешко?
- АНА: Мама, све ће бити у реду. Ја ћу бити богата и купићу ти јахту, опловићемо око света. Мора да постоји неки добар разлог због кога сам се ја родила. Видећеш, биће нама добро.

Сценичност и динамизам драмске радње вођени сигурном руком ауторке Драгане Абрамовић чине уверљивим приказ њихове основне недоумице у којој мери и ком свету припадају. У потрази за надомештањем породичних односа они потврду идентитета покушавају да остваре унутар других социјалних група трампећи олако блискоост за дистанцираност а љубав за секс и тиме сви без изузетка остају у својој основи само површни конзументи стварности. Сексуалне слободе стигле су до њих у својој крајњој изопачености у облику пошасте савременог доба, сиде која их је заувек одвојила од недужне игре и експериментисања, и уместо заљубљених тинејџера претворила у трагичне изоштенике из заједнице и будућности саме.

АНА: Знала сам да ће нешто страшно да ми се догоди. Лепо је мој деда говорио: *Како ће колевка заљуља, њако ће ашов закоја*. Нису ме желели, на силу сам се родила, и цео живот ми је усран. Можда и треба да умрем, никоме нисам потребна. Мари сам само на грбачи.

БАНЕ: Хајде, не буди плачипичка. Јача си ти него што сада изгледаш.

Иако се суштина трагичности у драми огледа у томе да је Ана заражена сидом и да се њена мајка суочена са тим сазнањем вероватно убија – оно што овај драмски текст чини веома успешним и ангажованим у првом плану је што своју визуру трагичног издиже изнад појединачног и суочава нас са сазнањем да су таласи незнања стигли и прекорачили све одбрамбене линије и потопили сваки дом понаособ а у случају да још нису увери нас у очекивање да ће се то сваког момента десити и да смо баш попут налета цунамија, угрожени сви.

Размрвљена и састављена од отуђених јединки сврстаних у изгубљенички табор унесрећених ликова породица је у овој драми баш као у свакодневици пред уништењем..

Проблеми младих преокупација су великог дела досадашњег стваралаштва Драгане Абрамовић стога је уочљиво да уверљиви драматуршки поступци и промишљени сценски резони који у драми успостављају динамичан драмски текст чине сложенијим од подвођења његове радње основној идеји да најпре страдају они најнезаштићенији. Комплексност ауторкиног сагледавања чине да визура и рецепција комада премашују уобичајени аналитични тон затеченог стања у друштву и емпатичност и запитаност смештају у багаж читаоца (или неког будућег гледаоца) испостављајући сваком понаособ појединачни рачун суочивши нас са сопственом одговорношћу пред заједничким билансним стањем услед нашег чињења или нечињења – како год.

Драма Николе Теофиловића *Последња жеља Драгише Недовића* фрагментарно је карактера и уобичајен је модел ком се прибегава да би се концентрисала продужена временска амплитуда и нагласило тематско јединство. Вода са Бубањ чесме у Крагујевцу у драми није само црвена нит која уједињује различите историјске периоде, од турско доба до најновијих времена, нити је њена улога да оствари јединство места па и радње – она јесте актер и покретач радње. У води се на пр. утапа Недовићева драга, у турско доба вода са чесме спасава живот болесном младићу и преобраћа оца те овај мења веру – она својим деловањем доноси промену подстичући развој догађаја у неколико праваца али не само у стварности драмске радње већ и на једном дубљем метафизичком дакле и значењском нивоу.

КИКА: Причам... Мртва сам, Драгиша, мртва.

ДРАГИША: И тебе су довели на стрељање?

КИКА: Нисам на стрељању, нисам овдје; у води сам.

ДРАГИША: Па, како си ми дошла?

КИКА: Дошла сам ти преко воде коју си попио, јер и ја сам у води, дубоко у води.

ДРАГИША: У којој води, љубави моја?

КИКА: У Дрини...

(*Грли ља*)

Лежим у води Дрини, близу Вишеграда; тамо гдје смо се вољели... Остало ми је тијело доле у реци, никад није испливало на површину... И сад лежи на истом мјесту.

Мотив мртве драге али и водених духова који се у води налазе и узрок или последица су већине дешавања и такође су значајни чиниоци који управљају кординатним системом стварности у драми. Историјске личности и митска бића су измешани и њихове су улоге испреплетане и узајамно условљене. Некадашњи становници Крагујевца и данашњи, затим уметници као што је песник крагујевчанин Драгиша Недовић чије песме сви добро познајемо и које се провлаче нимало случајно темаски одлично постављене у тексту да подцртају радњу у комаду, глумац као Мија Алексић коме припада секвенца пред стрељање у Шумарицама, али и анонимни грађани сви су они ту уз воду из чесме. Њену воду мути Хидрила демонско биће садашњости и у себи концентрише све више муља. Ловац је ту да се са тим избори и у његовој улози затичу се најхрабрији и бескомпромисни борци (именом Ђорђе Петровић – попут вође првог српског) устанка прошлих и будућих нараштаја. Ловац зна да су онострано и демонско дубоко зашли у нашу стварност.

ДРАГИША: Ово нису чиста посла, људи!

БЕНА:

(Гледа у флашу)

Нису, нису...

МИЈА: Лажем ли ја нешто, Недовићу? Лажем ли?

ДРАГИША: Не лажеш, Мијо, не лажеш... И ја видим исто што и ти...

БЕНА: Посрали сте се од страха, децо моја...

МИЈА: А шта мислиш Недовићу, шта се догађа?

ДРАГИША: Ако ме очи не варају и ако нисам луд, а могуће је и једни и друго, али ако видим ово што видим... Швабе управо стрелјају нека натприродна створења, ја сам за ова створења чуо у бајкама, никад их нисам видео а сада их видим...

МИЈА: А зашто то раде, Недовићу?

ДРАГИША: (*Узбуђено њодиже њон*)

Милосаве Мијо Алексићу... Ово је освета за пораз у Првом светском рату, одузимају Србима оно што им је највредније. Убијајући бића из бајки, убијају бајке, истовремено и наше легенде и митове. Знају они, Србин није обичан противник, Србин је митоманијак, о себи мисли кроз митове, верује у бајке... Знају они, док имамо наше бајке не могу да нас победе... Знају они, а ми не знамо! Зато што ми нисмо нормални, нисмо као друга људска бића, више смо дрекавци, сакалуде и ка-раконцуле него што смо људи...

МИЈА: Знају они а ми не знамо!

Жива вода је ту и ми смо ту уз њу вековима и кад су ту били Турци и кад су нас бомбардовали 1999. године и када се у њој утапа млада али ми је више не видимо и не осећамо она је као и ми сами ми који смо тај дух Крагујевца, Шумарица, убијен и пребијен на мртво, сажежен огњем граната и паљевина освајача. Није више чиста та вода мутна је баш као да је мути Хидрила из драме, мутна је и загађена од индустрије, од бомбардовања уранијумом. Никола Теофиловић посеже за неколиким значењским нивоима воде у потрази за сублимираним изразом који би требао да оживи и оздрави замрлу садашњост туробну и напуштену и од сопствених актера драме. Прошлост није овде васпостављена као пуки подсетник или историјска читанка њено присуство аутор користи како би потакнуо и оживео обесмишљену стварност и поставио је пред нас као изазов јер Хидра је многоглава а некадашња бистра вода муљевита и све мутнија. Драма Николе Теофиловића поетизована је метафора обнове живота чији се многоструки слојеви пред нама лагано одмотовају већ од самог имена драмског текста *Последња жеља Драгише Недовића* захваљујући којој он и остаје у животу.

Драмски текст *На џују среће Жике* Ранковића је како му и сам назив каже један сновидан позив у авантуру духа која нам кроз форму дечије драме нуди улазак у један другачији паралелни свет у коме јунаци па и публика сама могу пожелети све што их може довести у стање усхићености.

Из авантуризма до забринутости и упитаности ход је који пролази главна јунакиња у потрази за одговором у какву је другачију стварност то она залутала и зашто.

МУДРИ

ЖАБАЦ:

Не плаши се. Твој пратилац и чувар, да не залуташ, биће Младен. Овде си зато што смо ми тако пожелели. Да пронађеш оно што си изгубила а то ће ти донети мир и срећу. У нашем свету треба да нађеш одговоре који ће ти помоћи да продужиш живот у свом свету.

АНА:

Али све ово је немогуће. Немогуће је да постоји Жабац који говори, да не постоји моја сестра Милена. Да ја сањам а ви сте стварни.

Појављује се Младен.

МЛАДЕН:

Ух већ сам почео да бринем на коју је страну пошла. Добро ти било Мудри Жапче. Здраво Ана.

АНА:

Имате ли ви интернет, фејсбук, филмове, књиге, мобилне, аск... ко сте ви. У ком веку живите.

МЛАДЕН:

Ана да ли си сигурна да све особе које су ти пријатељи на фејсу постоје?

АНА:

Наравно.

МЛАДЕН:

Сигурна си да многи немају лажни профил, измишљена имена и фотографије.

АНА:

Пааа...

МЛАДЕН:

Е пааа. Да ли си веровала у све јунаке из књига, бајки, филмова. Да ли си веровала у Петра Пана, у Шрека, у Снежану, Црвенкапу, Трнову Ружицу...

АНА:

(Одушевљено)

Мачак у чизмама, Звончица, Мала Сирена... Палчица, Чаробњак из Оза...

МУДРИ

ЖАБАЦ:

И? Јеси ли веровала да они постоје?

АНА:

Нисам веровала али сам их доживљавала као драге пријатеље. Одрастала уз њих.

Одговор се открива постепено без журбе и без икаквог зазора о невероватности његовог исходишта. Земља чуда коју посећује де-

војчица није случајна па ни безбрижна попут Алисине и улазак у њу је можда пут без повратка за Ану и њеног оца. Наиме писац нас уводи у свет који је попут раседлине запосео траку смисла који опет са собом носи разрешење једне замало трагичне ситуације. Након саобраћајног удеса из међусветова упорност и чистоћа срца и душе главне јунакиње и њених у тај свет измештених другара успевају да спасу и из коме врате заједно са њом самом и девојчициног оца. „Све је у вези. Сви светови су повезани и само по некада неко од њих или нас пронађе пут до оних других.“ – како у комаду каже доктор

МЛАДЕН: Амброзије само жели да ти каже да ништа што не постоји не може бити измишљено.

АНА: Ха, ха ха. Хтели сте рећи да све постоји упоредо. И сви ликови из бајки, прича, романа, стрипова. И Аладин, и Трнова Ружица и Изногуд и ванземаљци и духови и .... Црвенкапа, Бамби...

АМБРОЗИЈЕ: Па да. Можда не баш тако и можда не баш све, али постоји. Теби није чудно да седиш са једним великим мишоњом који прича као ти, да Антоније има крила, да је мала змијица Бури са нама.

АНА: Заиста. Па то је...
(Усмијаје)

то је дивно. Није ми уопште пало на памет нешто што је толико очигледно. Ви постојите, причате, ја сам ту са вама... Онда постоји и Алиса и Шеширџија и Луди Зекоња и Пепељуга.

МЛАДЕН: Да. Све постоји. Нама би требало да буде чудно – одакле ти. Причаш о школи, другарима из школе, излету на који си пошла. Свом тати...

Срећни крај на путу среће. Шта лепше за један драмски комад да вас проведе кроз многобројне авантуре дружине која негде заметнута из стварности чини макар на тренутак могућим спајање светова тј. њихову проходност образлажући то разлосима љубави. „Ово је добра страна света“ како каже Жабац у којој чак и не постоји реч за зло и многе друге људске неподобштине, стога се у њој срећемо са маштовитим описима крајолика као што су Љубичаста брда, музикално камење које свира на најмањем поветарцу, зелене и плаве пећине и нестварним ликовима попут Чуvara цветне стазе, Копљоносца, Плавооког Антонија, Беле раде, Амброзија, Талатила и вилењака са крилима и описима из маште који свакако чине могуће да спој сценског, глумачког па и по негде луткарског умећа изнедри атрактивну дечију представу.